

Nr 17

Socialutskottets betänkande i anledning av motion om en utredning angående sabbatsår.

I motionen 1971: 762 av fru andre vice talmannen Nettelbrandt m. fl. (fp) hemställs »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning rörande möjligheterna att inom ramen för den allmänna försäkringen eller annorledes ge enskilda individer rätt att under livstiden åtnjuta längre sammanhängande ledighet i form av sabbatsperioder».

Vissa bestämmelser beträffande semester och annan ledighet, m. m.

Enligt 1963 års semesterlag äger arbetstagare på grund av det arbete, som han under ett kalenderår (kvalifikationsår) utfört för arbetsgivarens räkning, rätt att av denne erhålla semester. Överenskommelse kan träffas om att annan tidsperiod av samma längd skall gälla som kvalifikationsår. Semestern skall utgå under året näst efter kvalifikationsåret men får efter överenskommelse åtnjutas tidigare. Går året för semestern till ända utan att arbetsgivaren berett arbetstagaren den semester, vartill han varit berättigad kan arbetstagaren inte kräva ut semester. Han erhåller emellertid rätt till ersättning för den förlorade semestern med belopp, motsvarande den lön han skulle åtnjutit under semestern. Fråga om skadestånd kan även uppkomma. Semestern utgör enligt semesterlagen i allmänhet fyra veckor per år. För vissa arbetstagare med radiologiskt arbete är semestern enligt en särskild lag sex veckor.

På det statliga området meddelas i 10 kap. av *allmänna avlöningsavtalet för statliga och vissa andra tjänstemän (AST)* bestämmelser om semester och semesterersättning. Antalet semesterdagar varierar enligt huvudregeln mellan 24 och 40 dagar. I allmänhet räknas inte söndagar som semesterdagar. Den statlige arbetsgivaren bestämmer semesterns förläggning med hänsyn till göromålens behöriga gång och under hänsynstagande i möjligaste mån till tjänstemannens önskemål. Om semestern, som på detta område i regel skall utgå under kvalifikationsåret, på grund av tjänstgöringsförhållandena ej kunnat utfås under kvalifikationsåret eller arbetsgivaren finner skäl medge det, får semestern åtnjutas under tiden den 1 januari—den 31 maj året därefter. Således finnes viss möjlighet för en statstjänsteman, som under ett helt år avstår från semester, att under påföljande år åtnjuta en relativt lång sammanhängande ledighet, nämligen om han under detta år bereds tillfälle att i en följd

taga ut semester för båda åren.

Enligt AST har ordinarie, extra ordinarie och — i vissa fall — extra tjänsteman möjlighet att i vissa fall delvis bibehålla lönen under tjänstledighet för *enskild angelägenhet*. I detta hänseende må nämnas, att tjänsteman, som beviljas tjänstledighet för studier, äger rätt till lön med B-avdrag sammanlagt 240 dagar under loppet av tio på varandra följande kalenderår, om arbetsgivaren finner studierna angelägna från tjänstesynpunkt. Om studierna av arbetsgivaren prövas vara synnerligen betydelsefulla från tjänstesynpunkt eller fråga är om utbildningskurs vid verket skall dock full lön utgå. I förevarande hänseende finns specialbestämmelser inom ett flertal områden, bl. a. undervisningsområdet. Här kan också nämnas att vid vård av adoptivbarn eller i adoptionssyfte mottaget fosterbarn adoptiv- eller fostermodern erhåller lön med B-avdrag längst t. o. m. 180:e dagen efter barnets födelse.

Här må tilläggas att i AST regleras inte rätten till tjänstledighet utan endast vilka förmåner som utgår om ledighet beviljats (jfr följande avsnitt).

Universitetslärare kan i viss utsträckning befrias från tjänstgöringskyldighet för att vederbörande skall få tillfälle till vetenskapligt arbete. Således kan *professor* och *laborator* erhålla befrielse helt eller delvis från övriga tjänstegöromål, som åligger honom, om han på grund av dessa icke kan medhinna visst forskningsarbete av väsentlig betydelse för ämne, som hans tjänst omfattar. Befrielse från övriga tjänstegöromål får dock omfatta sammanlagt högst en termin under varje period av fem år (71 § första stycket 2 e) och 72 § universitetsstadgan, SFS 1964: 461). Innehavare av tjänst som *docent* kan för att beredas tillfälle till vetenskapligt arbete få befrielse från tjänstgöringskyldighet under högst två terminer för varje period av tre år.

Ledighet för vuxenstudier. Studiefinansiering

I motionen anförs bl. a. att sammanhängande sabbatsledigheter skulle kunna spela en avgörande roll för personer som önskar bedriva studier men som har svårt att få ledigt från arbetet utan att göra alltför stora ekonomiska förluster. Med hänsyn härtill finns det anledning erinra om att diskussioner f. n. pågår mellan LO, TCO och SAF om hur man avtalsvägen skall kunna få en lösning till stånd på detta problem. Vidare har regeringen utfärdat nya anvisningar, cirkulär (1970: 388) om tjänstledighet med C-avdrag m. m. C-avdrag innebär att lön inte utgår. Bland nyheterna märks att ledighet för studier får beviljas i sammanlagt tre år under en tioårsperiod, vilket bl. a. underlättar de anställdas deltagande i vuxenutbildning. Sommaren 1970 gav SAF ut ett delägarcirkulär angående ledighet för studier. SAF rekommenderar att företagen intar en välvillig inställning till de anställdas önskemål om ledighet för studier

även om dessa avser utbildning som i första hand syftar till att tillfredsställa den enskildes önskemål och ambitioner. Cirkuläret innehåller dock vissa reservationer som t. ex. att ledighet för studier inte innebär någon garanti för den anställde att få återgå till samma arbete eller erhålla samma förtjänst efter avslutad utbildning (se även 2LU 1968: 70).

Den år 1968 tillkallade *kommittén för studiestöd åt vuxna* (SVUX) skall utreda studiefinansieringen inom vuxenutbildningen (direktiv: se Riksdagsberättelsen 1969: U 51).

Tidigare riksdagsbehandling

Vid 1966 års riksdag behandlades två likalydande motioner i vilka framställdes yrkande av i princip samma innehåll som i den i detta utlåtande behandlade motionen. 1966 års motioner blev föremål för en omfattande remissbehandling. Yttranden avgavs av arbetsmarknadsstyrelsen, Svenska arbetsgivareföreningen, Landsorganisationen, Statstjänstemännens riksförbund, Sveriges akademikers centralorganisation, Tjänstemännens centralorganisation, Svenska landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet och Svenska stadsförbundet.

Flera av remissinstanserna var positiva till eller visade intresse för den i motionerna framförda tankegången om införandet av någon form av sabbatsledighet på den svenska arbetsmarknaden. Däremot ställde sig flertalet av nämnda instanser avvisande till den av motionärerna begärda utredningen. Såsom grund för denna inställning åberopades i flera fall, nämligen av *SACO* och *SR*, att frågan borde lösas avtalsvägen. Även *TCO* ansåg, att de frågor som i sammanhanget främst borde uppmärksammas var av sådan karaktär, att de i första hand borde prövas av arbetsmarknadens parter och att frågan om eventuella ändringar i det allmänna socialförsäkringssystemet i avvaktan härpå inte krävde några särskilda åtgärder; huruvida den kommande utvecklingen kunde motivera statliga åtgärder beträffande den aktuella frågan kunde vid tiden för yttrandet inte förutses. De tre *kommunförbunden* ansåg under hänvisning till bl. a. samhällsekonomiska och arbetsmarknadspolitiska synpunkter, att skäl ej förelåg att företaga utredning om sabbatsår. *SAF* uttalade att några bärande skäl för den begärda utredningen icke förebragts medan *LO* på i yttrandet anförda skäl fann, att de i motionerna redovisade motiven och kraven för sabbatsledighet inte kunde ligga till grund för en utredning. *Arbetsmarknadsstyrelsen* framhöll, att många olika skäl kunde anföras för en större flexibilitet i såväl fördelningen av arbetstiden under den aktiva tiden som dennas längd. Styrelsen ansåg, att hithörande spörsmål förtjänade uppmärksamhet vid diskussionen bl. a. av utformningen av den allmänna försäkringen.

Remissyttrandena har redovisats — i princip i sin helhet — i *andra lagutskottets utlåtande nr 73 år 1966*. I utlåtandet har även lämnats

vissa uppgifter rörande sabbatsledighet i andra länder.

Andra lagutskottet anförde i nämnda av riksdagen godkända utlåtande — efter att i korthet ha redogjort för remissmyndigheternas ställningstagande — följande.

Om arbetsgivare och arbetstagare skulle finna det önskvärt och lämpligt att arbetstagare beredes längre ledighet för fortbildning eller för annat ändamål torde detta enligt utskottets mening som hittills kunna lösas genom överenskommelser. Med hänsyn härtill och till den inställning som flertalet remissinstanser tagit i fråga om motionärernas förslag bör motionerna icke föranleda någon riksdagens åtgärd.

Även vid 1969 års riksdag väcktes motioner med i stort sett samma yrkande som det nu förevarande. I sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 8 refererade andra lagutskottet sitt ovannämnda yttrande från år 1966 och anförde vidare.

Utskottet vidhåller sin uppfattning, att det inte finns anledning att hemställa om en sådan utredning rörande sabbatsledighet som motionärerna avser. Utöver de tidigare anförda skälen kan tilläggas, att ett allmänt genomförande av sabbatsledighet i den omfattning som motionerna syftar till uppenbarligen skulle medföra mycket höga kostnader och att vid en jämförelse med andra aktuella reformkrav införandet av en allmän sådan ledighet måste bedömas som mindre angelägen.

Vid förra årets riksdag avslog riksdagen på hemställan av andra lagutskottet (2LU 1970: 16) motionen om utredning rörande sabbatsperioder. Utskottet uttalade efter en redogörelse för den tidigare riksdagsbehandlingen av frågan att sedan 1969 ingenting inträffat som gav anledning till ändrat ställningstagande från utskottets sida.

Till de tre utskottsutlåtandena för vilka här redogjorts fogades utförligt motiverade reservationer.

Utskottet

Motionärerna vill att riksdagen skall begära en utredning rörande möjligheterna att bereda den enskilde rätt att under den aktiva tiden i arbetslivet ta ut längre sammanhängande ledighet, s. k. sabbatsperioder. En sådan utredning bör enligt motionärerna avse två huvudfrågor. I första hand bör utredas frågan vilken funktion en sådan ledighet skall fylla för grupper och olika individer samt för vilka tidsperioder av en människas liv behovet av sammanhängande ledighet kan vara på olika sätt motiverat. En annan huvudfråga bör gälla de praktiska och ekonomiska problem som är förknippade med ett sabbatsår. Enligt motionärernas mening bör det bl. a. undersökas om frågan kan lösas inom ramen för den allmänna försäkringen.

Motioner med samma innebörd avslogs på hemställan av andra lagutskottet av såväl 1966 års som 1969 års och 1970 års riksdagar. De år 1966 väckta motionerna blev föremål för en omfattande remissbe-

handling. Även om vissa av remissinstanserna visade positivt intresse för frågan ställde sig flertalet avvisande till en utredning om införande av sabbatsledighet. Från flera arbetstagarorganisationer anfördes, att frågan borde lösas avtalsvägen. Andra lagutskottet anförde att om arbetsgivare och arbetstagare skulle finna det önskvärt och lämpligt att arbetstagare bereddes längre ledighet för fortbildning eller för annat ändamål torde detta som hittills kunna lösas genom överenskommelser. Vid behandlingen 1969 och 1970 av motionerna i ämnet anförde utskottet också att ett allmänt genomförande av sabbatsledighet i den omfattning som motionerna syftade till uppenbarligen skulle medföra mycket höga kostnader och att vid en jämförelse med andra aktuella reformkrav införandet av en allmän sådan ledighet måste bedömas som mindre angelägen.

Socialutskottet kan ansluta sig till de skäl som i enlighet med den lämnade redovisningen tidigare anförts mot motionsförslag om sabbatsledighet. Med anledning av att i motionen starkt understryks behovet av att bereda personer som nu är ute i förvärvslivet möjlighet till studier vill utskottet framhålla att överläggning pågår mellan arbetsmarknadens parter om rätt till ledighet för studier och att frågorna om studiefinansieringen för de vuxenstudier sedan år 1968 är föremål för en särskild utredning.

Utskottet hemställer

att motionen 1971: 762 inte föranleder någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 5 maj 1971

På socialutskottets vägnar

RUNE GUSTAVSSON

Närvarande: herrar Gustavsson i Alvesta (c), Hamrin (fp), Dahlberg (s), fru Skantz (s), herr Hyltander (fp), fru Sigurdsen (s), herrar Åkerlind (m), Johnsson i Blentarp (s)*, fru Marklund (vpk), herrar Bengtsson i Göteborg (c), Wijkman (m)* och Nilsson i Växjö (s)*.

* Ej närvarande vid betänkandets justering.

Reservation

av herrar Hamrin (fp) och Hyltander (fp) som anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar på s. 4 med »Motioner med» och slutar på s. 5 med »särskild utredning» bort ha följande lydelse:

»I likhet med vad flera remissinstanser framhöll år 1966 i yttrande över motioner med i huvudsak samma innehåll som den aktuella anser

utskottet att frågan om möjligheter för enskilda individer att under den aktiva tiden erhålla en längre sammanhängande ledighet från sitt ordinarie arbete än den semestern utgör — en s. k. sabbatsledighet — är av stort intresse. Bland annat det hårt uppskruvade tempo som nutidsmänniskan lever i och som alltför ofta resulterar i besvärande stressåkommor gör det önskvärt att åtminstone någon gång under den aktiva perioden få komma i åtnjutande av sådan ledighet. Vuxenutbildningen har också kommit in i bilden på ett nytt sätt.

Utskottet vill här framhålla, att man inom allt flera länder — via överenskommelser mellan arbetsmarknadsparterna eller eljest — infört möjligheter till långledighet av här åsyftat slag. Dessa utländska erfarenheter manar enligt utskottets mening till efterföljd.

Åtskilliga problem uppstår emellertid i samband med införandet av sådan sammanhängande ledighet. Utskottet vill framför allt peka på de samhällsekonomiska aspekterna, som är svåra att överblicka. Sabbatsledighet torde knappast kunna bli aktuell i större utsträckning förrän näringslivet anpassat sig efter den förra året antagna sänkningen av arbetstiden. Men även om en viss arbetstid skulle gå förlorad, bör rekreation och utbildning kunna få positiva verkningar på arbetsprestationernas kvantitet och kvalitet. Beträffande en hel del befattningshavare, i synnerhet sådana med specialistfunktion eller i nyckelposition, kan sannolikt uppstå svårigheter att anskaffa ersättare under ledighetsperioden. Detta gäller också åtskilliga jordbrukare och andra småföretagare. Härtill måste hänsyn tas. Finansieringen av långledigheten kan tänkas ske på flera olika sätt. Motionärerna anser att det bl. a. bör övervägas att inordna denna i socialförsäkringssystemet. Eventuellt kan den aktiva tiden individuellt regleras med hänsyn till utnyttjad långledighet. Det kan inte komma i fråga att genom lagstiftning pålägga företagen att utan vidare bära en extra kostnad. Men frågan om eventuella försäkringsavgifter kan bli föremål för förhandlingar mellan arbetsmarknadens parter. Det är möjligt att vissa grupper av löntagare är mera intresserade än andra av en uppgörelse av detta slag och därmed förenade uppföringar för att få tillfälle till en längre ledighet från sin ordinarie sysselsättning. Enligt utskottets mening bör alla dessa frågor av praktiskt och organisatoriskt slag utredas.

Det vore enligt utskottets mening beklagligt om man lät frågeställningar, som inte är omedelbart aktuella och vid första anblicken kan förefalla svårlösta förhindra en närmare undersökning av möjligheterna att genomföra en reform som för många människor kan te sig som ett betydelsefullt inslag i en framtida standardhöjning när ekonomiska och administrativa förutsättningar därför föreligger. Utskottet förordar av denna anledning att den av motionärerna begärda utredningen kommer till stånd.

Även om frågan om beredande av möjlighet till längre sammanhäng-

ande ledighet kan bli en förhandlingsfråga mellan arbetsmarknadens parter, anser utskottet — bland annat med hänsyn till de samhällsekonomiska verkningarna och den eventuella inordningen i socialförsäkringssystemet — det angeläget att frågan utredes genom samhällets försorg, som många gånger tidigare skett i andra fall. Utskottet vill i detta sammanhang peka på att i direktiven till den förra året tillsatta pensionsålderskommittén uttalas att angelägenheten av en sänkning av pensionsåldern bör vägas mot andra reformönskemål. Folkpartiet har i olika sammanhang pläderat för en flexibel pensionsålder och man kan inte bortse från att det i åtskilliga yrkesgrupper kan finnas människor som vill — och har fysisk och psykisk förmåga därtill — kvarstå i produktionslivet så länge som möjligt samtidigt som de är intresserade av att i ett tidigare skede av sitt liv få en längre tids ledighet för att ägna sig åt aktiviteter som den i motionen förordade sabbatsledigheten är avsedd att ge utrymme åt.

Slutligen vill utskottet betona att frågan om införande av långledigheter får ses på lång sikt. Den kan dock komma att få den största betydelse för medborgarna och har framtiden för sig. I vårt samhälle där genom en fortgående effektivitetshöjning inom det ekonomiska livet och samhällslivet i övrigt bättre levnadsvillkor för människorna ter sig möjliga årtionde efter årtionde bör man nu anlägga ett vidare perspektiv. Utskottet förordar alltså att den av motionärerna föreslagna utredningen kommer till stånd.»

dels att utskottet bort hemställa

»att riksdagen med bifall till motionen 1971: 762 hos Kungl. Maj:t begär utredning angående möjligheterna att inom ramen för den allmänna försäkringen eller annorledes ge enskilda individer rätt att under den aktiva levnadsperioden åtnjuta längre sammanhängande ledighet i form av sabbatsperioder.»

